

Svenshyttans historia

Svenshyttan är en by i det som förr benämndes Lekebergslagen. Lekebergslagen utgjorde ett geografiskt område i västra Närke, som omfattade de sex socknarna Hidinge, Kil, Knista, Kvistbro, Tysslinge och Vintrosa där bergsbruk idkades.

Svenshyttan är en av de få byarna inom Lekebergslagen som redan under medeltiden, närmare bestämt år 1458, omnämns i de skriftliga källorna. I augusti 1458 sålde nämligen en man vid namn Gudmund Laffrenson "Sweno hytta" i Lekebergslagen och som betalning för hyttan fick han en halv läst järn, samt smör och ostar. Hyttan/masugnen fanns alltså vid denna tid.

På 1688 och 1707-1708 års kartor finns det en masugn utsatt i det som där benämns "Suänshyttan". Uppgifterna om när hyttan lades ned skiftar något, men mycket talar för att hyttan upphört vid 1700-talets början. Enligt någon källa fortsatte bönderna att bedriva bergsbruk även efter Svenshyttans nedläggning men då vid Nyhytte masugn vid Garphytteån.

I 1688 års karta kan man utläsa att Svenshyttan då bestod av tre hela och ett halvt hemman. Man kan ana att byn redan då var uppdelad på de fyra gårdarna; Östra, Nedre, Södra och Västra gården, även om detta inte framgår av kartan. Namnen på de olika gårdarna utgår troligen från hyttplatsen, som tros ha legat straxt norr om vägen nära bäcken. Östra gårdens ägor blev 1909 Garphyttans nationalpark. Nedre gården delades i tre gårdar vid laga skifte 1874 och två av ägarna fick flytta ut sina gårdar lite längre söderut. Södra gården delades i två gårdar vid laga skifte 1829, båda gårdarna låg intill varandra. Idag har en av gårdarna rivits och marken är inköpt av ägaren till den andra södra gården. Västra gården delades vid laga skifte 1869 i två gårdar och den ena flyttades ut mot Hällshyttan. Båda gårdarna finns kvar idag.

I området runt bäcken finns rester av husgrunder och slagghögar på många håll. Någon riktig inventering av hyttresterna har inte gjorts.

Svenshyttan representerar genom sin historia en stor del av de kulturhistoriska värden som hör samman med både bergsbrukets historia och odlingslandskapets framväxt. Bergsbruket har förändrats från en bergshantering med järnframställning i egen hytta i byn till en så småningom mer avlägsen järnhantering på järnbruken. Bönderna i området var under hytt-tiden involverade i järnframställning, kolning och malmbrytning. När järnbruken kom blev de mer involverade i kringarbetet, t.ex. kolningen. Detta påverkade den lokala markanvändningen på så sätt att ängsmarken länge var viktigare än åkerbruket. 1700-talets kartor visar att det fanns fyra gånger så mycket äng som åker. Under 1800-talet ökade uppodlingsgraden markant och under 1900-talet ser vi en minskning.

De naturliga förutsättningarna i Svenshyttan i kombination med bergsbrukets speciella utnyttjande av ett öppet och välhävdad landskap har medfört den rika – och i viss mån unika – flora som vi kan njuta av idag. På 50-talet var landskapet i Svenshyttan och efter vägen mot Lekhyttan fortfarande öppet och användes som betes- och åkermark.

Garphyttans nationalpark bildades för 100 år sedan på Östra gårdens ägor, just för att bevara dessa öppna ängsmarker. Numera hävdas – förutom de öppna ängarna i nationalparken - Axels äng på Nedragården av familjen Larsson och Naturskyddsföreningen i Örebro och endast en bråkdel av övriga tidigare öppna marker betas idag.

Byn är långsträckt och glest befolkad. Idag finns 25-30 fast boende och ett 10-tal fritidsboende.

Källor:

Björklund, A. 2007. *Svenshyttan och Hälshyttan – en kulturhistorisk analys av två byar i Lekebergslagen*, Länsstyrelsen i Örebro län, publ.nr. 2007:2

Eriksson, Linnea (1999) *Lekebergslagen. Atlas över Sveriges bergslag*. Jernkontoret, Bergshistoriska utskottet, Serie H 107 och Riksantikvarieämbetet, Kunskapsavdelningen, Stockholm